
Із сесії Загальних зборів НАН України (5—6 травня 2006 р.)

Виступ Президента України Віктора Андрійовича Ющенка на Загальних зборах Національної академії наук України 5 травня 2006 року

*Шановний Борисе Євгеновичу!
Шановні учасники Загальних зборів
Національної академії наук України!*

Я думаю, що для кожної людини, яка знаходиться у цьому залі, є великою честю бути присутньою тут і обговорювати найактуальніші питання розвитку наукової і науково-технічної сфери України.

Ми живемо у дивний час. Це час, котрий не можна порівняти з якимось аналогічним п'ятдесят-сто років тому. Ми живемо в дуже динамічний час. Якби сказав: не філософія змін визначає, «чи ми перемаємо, чи відстаємо». Сьогодні ми говоримо про українську науку, перш за все українську фундаментальну науку. Ми говоримо про один із провідних наукових національних інститутів, академію, загальнонаціональну академію наук, галузеві академії наук. Хочемо визначити, де сьогодні місце національної науки у технології, прогресі. Безумовно, ми говоримо про надзвичайно загальну різну тематику, тому що на прогрес, тобто на науковий прогрес, впливають десятки факторів. Мені здається, що це хороший виклик, хороший шанс для сьогоднішнього засідання подивитись на науку через призму нових можливостей. Я переконаний, що Україна, якою вона була вчора, вже не буде. У неї проявляться нові можливості. І ці можливості в першу чергу будуть направлені, безумовно, на науку, безумовно, на освіту,

і, безумовно, на технології. Тому що це, власне, три кити, на яких стоїть визначення майбутнього. Ще раз хочу підкреслити, якщо нація хоче отримати авангардну позицію в прогресі, вона повинна особливо дбати про розвиток національної науки і освіти. І тому на цьому зібранні практично представлена вся українська влада із самих високих інститутів. Це говорить про те, що влада розуміє: наука це є пріоритет, пріоритет номер один, на який ми повинні орієнтуватися. Але для того, щоб дати чесну відповідь, як вийти на стежку прогресу, динаміки, ми повинні, очевидно, присвятити засідання Національної академії наук якраз пошуку тієї дорожньої карти, якої ми повинні дотримуватись найближчі роки для того, щоб забезпечити розвиток наукової і технічної сфери. Власне кажучи, про ці позиції я хотів би висловитись. Я розумію, що моє слово вітальне, моє завдання зараз не полягає в якомусь спеціальному аналізі. Але я хотів би, знаєте, через ці жести показати, що насправді ви маєте дуже багато прихильників, насправді ви маєте дуже багато партнерів і, саме головне, вашим партнером є українська влада. Влада, яка розуміє, що роль науки, підкреслюю, особливо фундаментальної науки, повинна бути провідною. Без фундаментальної науки ми програємо стра-

тегію прикладних наук, ми програємо інновацію, кінець кінцем, ми програємо прогрес. У нас повинно вистачити державного терпіння плекати науку від наукової розробки, проекту до їх впровадження. І тут першим на передовій стоїть вчений. Я не буду говорити про те, що українська наука слабка, бо, безумовно, вона передова. Вона наділена унікальними інтелектуальними багатствами. Наука багато що зробила, я б сказав би, і за минулий рік, в тому числі при підготовці тих програм, які я відніс би до стратегічних. Я пригадую, коли було вручення державних премій за 2005 рік, скільки було сказано про здобутки українських вчених і у сфері ядерної фізики, і математики, і геології, і хімії, і біології. Нам є чим пишатися. І ми не дарма прожили 2005 рік. Але поряд з цим я хотів би сказати, просто всіх закликаю присутніх підтримувати одну річ. Ми потребуємо змін. Ми потребуємо політики змін для того, щоб забезпечити ще більшу успішність української науки. Коли розпочинається дискусія, що найбільше гальмує українську науку, то першим дуже часто, я не скажу, як правило, але дуже часто, піднімається питання фінансового забезпечення. У цьому є великий сенс. Хоча я міг би сказати, шановні присутні, що тема фінансів, достатнього забезпечення є такою ж актуальною для будь-якої сфери державного управління, чи то медицина, чи то середня або вища освіта, чи то будь-яка галузь економіки, науки, освіти, культури. І, можливо, я не буду багато цифр наводити, які засвідчують, що той рівень фінансування, який є, чи від рівня валового національного продукту, чи в абсолютних цифрах, він є недостатній. Коли Україна направляє 0,42% від валового національного продукту на фінансування науки, а Європа направляє 1,2%, я думаю, що цим уже все сказано. Хоча ми не повинні забувати, в якій країні ми живемо, з яким потенціалом. Коли на одного вченого у країнах Європи фінан-

сування відкрито на рівні десь 50-55 тисяч, в Україні воно на рівні 15 тисяч. І тут можна констатувати, так, є дефіцит прямого бюджетного державного фінансування. Річ майже очевидна. Разом з тим я хотів би привести високу аудиторію до висновку, що інноваційного розвитку, прогресу економіки не буде, якщо ми не відчуємо потребу структурних змін пріоритетів, якщо ми не відрізнимо провідне від другорядного, якщо ми не закріпимо інтелектуальну власність, якщо ми її не захистимо, якщо ми партнерами науки не поставимо не тільки державні фінанси, але і бізнес, який, я переконаний, дуже в багатьох сферах має інтерес до технічних розробок, до їх впровадження, і, як наслідок, — до економічної вигоди. І він міг би бути прекрасним партнером, яким він є, до речі, в усьому світі. Ніхто в світі не піднімає питання виключно державного фінансування науки, і ніде вона виключно державою не фінансується. Поряд працює ціла мережа мобілізації інших джерел поряд з державним.

Ці та інші питання, я думаю, допомогли б нам взагалі розібратися в проблематиці стану національної науки і вийти на політику її розвитку. Тому я хотів би підкреслити, що ми розуміємо проблеми, які виникли у темі фінансування, особливо науки. І ми робимо дуже швидкі й досить суттєві зміни у цьому питанні, радикальні зміни. Те фінансування, яке сьогодні мають по бюджету 2006 року сфера науки, сфера освіти, це те фінансування, якого українська наука і освіта не мали багато-багато років. Але для цього були причини. У нас з'явилися можливості. Адже надходження до бюджету попереднього року ми збільшили майже на 60% щодо бюджету 2004 року. І ці кошти в першу чергу ми спрямували у сфери освіти, науки, медицини.

Разом з тим ми повинні говорити про те, що розвиток української науки гальмує нинішня система державного управління. І тут нам потрібні серйозні роздуми, якою ми будемо бачити зміну системи державного управління в цій сфері.

Ми повинні обов'язково це побачити. Я пригадую, ми провели за останні чотири місяці декілька діалогів, дискусій. Було виїзне засідання в Харкові, де ми цю тему досить ретельно проробляли. Зійшлися на тому, що для того, щоб дати концептуальну відповідь, нам треба мати робочу групу. Вона створена за моїм розпорядженням і більше ніж на 50% сформована з представників Національної академії наук. І ця група повинна розробити концепцію розвитку наукової сфери. На останньому засіданні РНБО ми торкалися цього питання, бо була представлена навіть не перша версія, а перші нариси цього документу. Я очікую багато від цього документу. Я хочу, щоб він був публічний, перш за все в наукових колах. Щоб це був труд спільний. Щоб ми розробили план дій разом з тими організаціями, з тими людьми, які представляють сьогодні українську науку. Ми повинні сьогодні відмітити, що ми маємо в сфері науки, як і в сфері освіти, недосконалу інфраструктуру, обтяжливу інфраструктуру, інфраструктуру, яка споживає значну частину, я би сказав навіть, до якоїсь міри лівову частину тих ресурсів, котрих не вистачає авангардній науці. Думаю, що сьогодні з цим миритися неможливо. І нам треба дати радикальну відповідь, що потрібно зробити у плані структурних та інфраструктурних змін у сфері науки.

Я не хочу перераховувати об'єми фінансових витрат, які йдуть далеко не на науку, хоча в звіті, безумовно, і в бюджеті значаться як кошти, витрачені на фінансування науки. Думаю, що великою проблемою є проблема стимулів, мотивацій, паралельна, я би сказав, проблемі статусу інтелектуальної власності. Я думаю, що ми мусимо визнати: якщо вчений навіть за рахунок державних коштів здійснив певні розробки, ці розробки повинні належати йому. Він має володіти інтелектуальним правом на цю розробку так, як у всьому світі, із закріпленими певними мотивами, в тому числі фінансовими, від цього відкриття, від цього

винаходу. Бо це є продукт конкретно-творіння.

На жаль, щодо цього ми не можемо сказати, що воно в нас є. Хоча відверто я вам скажу, що за минулий рік ми багато зробили у проблемах закріплення інтелектуальної власності. І ті зміни до закону про інтелектуальну власність, які були внесені, вони зробили по суті наше законодавство у цій сфері досить прогресивним, досить передовим. Ми значно покращили рейтинг країни. Наше законодавство визнано достатнім для того, щоб захищати інтелектуальну власність в різних сферах, в тому числі науковій. Але, думаю, що того, чого чекає вчений, відповіді на це запитання, наше законодавство поки що не дає в контексті захисту інтелектуальної власності.

Думаю, що ми багато страждаємо від того, що не маємо на сьогодні чітких національних пріоритетів в науковій сфері. Це стосується не тільки сфери науки. Я не вірю в успішність державних програм, коли їх є 240, наприклад, як сьогодні. Неможливо рухати їх. І тому кожна програма фінансується в якомусь відсотку. А відсоток ніколи не дасть комплексного інтегрального продукту, не дасть вигоди. Ми хочемо фінансувати все. Проте у нас не вистачає ресурсу. Ми не маємо політики пріоритетів. Ми дуже страждаємо від браку зв'язку науки і практики. Те, що могла б розробити наука комплексно, вона цього не може робити. Звідси виникає колосальний розрив між науковими дослідженнями і ринком технологій. Чому ринок технологій світу сформований на 1% з ринку українських технологій? Тому що якраз перерваний оцей комплексний зв'язок між завершеним науковим продуктом, науковою розробкою, позовами бізнесу, державних замовлень на те, щоб ці розробки були імplementовані в життя. А відповідь одна — відсутні пріоритети. І тому ми про це говорили досить довго в Харкові, говорили, що ми по-

винні по-іншому подивитися на цю тему. Я сказав би, що дослідження за тематикою минулого повинні бути завершені. Нам треба сформувати національні пріоритети в сфері національної науки і науково-технічної політики. Це одне із завдань, яке має знайти своє відображення у розроблюваній концепції.

Можна про багато речей ще говорити. Я хотів би завершити свій виступ виключно тим, що переконаний, що на сьогоднішньому пленарному засіданні будуть обговорені ті пропозиції, які до цього опрацьовувалися на засіданнях відділень Академії наук, що там з'явилося дуже багато пропозицій реального характеру, пропозицій прямої дії. Нам потрібно мати один документ, який би міг концентровано подати нове бачення, нову концепцію розвитку наукової і науково-технічної сфери. Як я бачу, матеріали сьогоднішнього зібрання повинні бути враховані у тій концепції,

яку сьогодні розробляє Академія наук разом з іншими державними колами. І ця концепція має бути, власне кажучи, єдиним документом, який би чітко дав відповідь щодо наших пріоритетів й державного їх фінансування, щодо того, на яку частку державного фінансування може розраховувати наука, висвітлив питання, які стосуються структурного характеру власності, інтелектуальної власності й т.д. І тому, шановні присутні, я переконаний, що наше сьогоднішнє зібрання буде надзвичайно результативним, буде дійсно актуальним. Ще раз хочу сказати, що найбільший продукт, який повинен з'явитися в рамках концепції, яку розробляє Академія наук, разом з тими рішеннями, котрі сьогодні на Загальних зборах будуть прийняті, — це ефективна політика змін, що передбачитиме перегляд того, що гальмує наш розвиток. І тому я бажаю вам успішного засідання і кожному з вас бажаю здоров'я, родинного затишку і щастя. Спасибі.

Основні підсумки діяльності та перспективи розвитку Національної академії наук України

*Доповідь президента НАН України академіка НАН України Б.Є. Патона
(5 травня 2006 р.)*

1. Шановні учасники сесії! Підсумки наукового пошуку вчених у минулому році, перспективи розвитку напрямів досліджень детально розглянуто загальними зборами відділень. Тому дозвольте обмежитися лише прикладами найбільш вагомих результатів і зосередити вашу увагу на окремих принципових питаннях діяльності Академії.

Математиками запропоновано концепцію «ідеальної турбулентності» — нової математичної теорії, яка описує в часі і просторі одне з найскладніших природних явищ — турбулентність.

У галузі інформатики розроблені нові моделі, методи та інформаційні технології для розв'язування задач транс-

обчислювальної складності. Створено систему керування задачами в рамках кластерних технологій для прикладних пакетів моделювання в таких галузях, як молекулярна біологія, кристалографія, квантова хімія.

Механіками розроблено теорію та методику дослідження стійкості шаруватих покриттів триботехнічного призначення при стиску.

Фізиками вперше запропоновано та здійснено левітацію малих поглинаючих частинок у лазерному пучку. Спільно з науковцями Київського національного університету ім.Т.Шевченка спостережено ефект гігантського підвищення, більш ніж на 30°, температури фазового переходу від